

kelijk dit alles af te doen met zucht naar opsmuk of pralerij (en, soms ook, broederlijke concurrentie); wellicht hebben zij, zonder heel veel theorie, toch meer pastoraal besef gehad van de rol en betekenis van *visibilia*, dan wij thans vermoeden of aanvoelen.

22) Dat dit a fortiori ook geldt van de 'officiële letterkunde', is eigenlijk zo vanzelfsprekend dat het niet meer gezegd moest worden. Men denke bijv. aan de fijngevoelige beschrijving van de indruk die liturgische diensten maken op de kleine Willem in Van Deyssel's *Kleine Republiek* (1889). Wie verzamelt dergelijke 'liturgische schetsen' in onze literatuur? (Iets voor de nieuwe *Werkgroep negentiende eeuw* van de Mij. der Ned. Letterkunde?).

23) Het zegt iets, dat bijna 1/3 van *Neerlandia Catholica* (supra n.1) gewijd is aan "*sodalitia, instituta et societates*" 425-584. Voor de functie van het Lof - dat curieuze restant van een Vesperdienst, ingebed in eucharistische en mariale devoties -, zij verwezen naar Herman SCHMIDT, *Introductio in liturgiam occidentalem* (Roma-Freiburg, 1960) 109-130 en de lit. aldaar; een studie over het "vervesperde vaderlandsche lof" was reeds een desideratum van Van Schaik (*art. cit.* 112).

24) Lucas BRINKHOFF, "Liturgische Beweging" I, in *Liturgisch Woordenboek* II (Roermond, 1968) 1598-1606, en "Nederland" in L.c. 1866-1879, met lit. en verwijzingen (Hij laat de nederlandse lit. bew. in ruime zin beginnen in 1874, toen Michael LANS zijn *Handboekje* publiceerde: het begin van de *St. Gregoriusvereniging* (Kat, o.c.245-249).

25) De doodswijgpolitiek van de negentiende-eeuwse bisschoppen mag in historicis nog minder gecontinueerd worden dan de diffamatiepolitiek van negen-